SON USTALARI İLE AKSEKİ-CEMERLER'DE ÇAN YAPIMCILIĞI: HALKBİLİMSEL BİR İNCELEME

Mahmut DAVULCU

Halk Kültürü Araştırmacısı (Sanat Tarihçi), KTB, Antalya, efuzade@gmail.com ORCID NO: https://orcid.org/0000-0002-4686-7991

Davulcu, Mahmut. "Son Ustalari ile Akseki-Cemerler'de Çan Yapımcılığı: Halkbilimsel Bir İnceleme". Kalemişi, 16 (2020 Bahar): s. 60–85. doi: 10.7816/kalemisi-08-16-04

ÖZ

Ülkemizin son derece zengin ve karmaşık kültürel mirası söz konusu olduğu zaman aklımıza en son gelen ürünlerden birisi de el yapımı madeni çanlardır. Müzik, zamanı duyurmak-iletişim-haberleşme-ikaz, dini-liturjik, dekoratif ve hayvancılık gibi farklı anlam, işlev ve kullanım alanları bulunan çanın üretimi "çancılık" ve "çancı" olarak adlandırılan geleneksel bir zanaat ve zanaatkâr grubunun doğuşu ve gelişimini sağlamıştır. Çancılık geleneksel teknik, yöntem, malzeme ve el aletleri vasıtasıyla çan üretilmesine dayalı olan kadim bir zanaattır. Demirciliğin bir kolu olarak da görebileceğimiz çancılık oldukça zahmetli ve meşakkatli bir uğraştır. Çancılık ticari ve teknolojik gelişmeler nedeniyle günümüzde büyük ölçüde kaybolmaya yüz tutmuştur.

Toroslar'da kurulu bulunan ücra bir kırsal yerleşim olan Cemerler mahallesinde 2018 yılında gerçekleştirdiğimiz saha araştırmasında tespit ederek belgelediğimiz çan yapımcılığı, iptidai yapısıyla dikkat çeken bir zanaattır. Cemerler, çan yapımcılığının Antalya'da yaşatıldığı yegane üretim merkezidir. Çan yapımcılığının Cemerler'de ortaya çıkışına dair tam ve vazıh bir açıklama ve tespit yapmak mümkün olamamaktadır. Konuya ilişkin olarak yazılı kaynaklar suskun kalmakta sözlü kaynaklar ise doyurucu bir bilgi verememektedir. Cemerler'de gerçekleştirilen çan üretimi ticari anlamda önemsiz sayılabilecekken kültürel açıdan son derece değerlidir. Bunun yanı sıra çancılık Cemerler Mahallesi açısından alternatif bir istihdam ve gelir kaynağı teşkil ettiği gibi yöredeki önemli bir ihtiyacı da gidermiştir. Bununla birlikte, Endüstri Devrimi ve Küreselleşmenin geleneksel zanaatlar üzerinde yarattığı dramatik sonuçlar Cemerler gibi küçük bir yerleşimde dahi kendisini göstermektedir.

Makalemizin çıkış noktasını ve esas konusunu Cemerler'de, son derece sınırlı bir çevrede meydana getirilmekte olan çan yapımcılığı teşkil etmektedir. Cemerler'deki çan yapımcılığı günümüze kadar herhangi bilimsel bir yayına konu teşkil etmemiştir. Bu anlamda çalışmamız bir ilk olacaktır. Bunun dışında kültürel bir nesne olan çan geleneksel boyutuyla da incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akseki, folklor, el sanatları, çancılık, somut olmayan kültürel miras.

Makale Bilgisi:
Geliş: 12 Ocak 2020 *Düzeltme: 11 Şubat 2020* *Kabul: 21 Mart 2020*

© 2020 Kalemişi. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Altaylı Türk Şamanların giyim-kuşamlarının bir parçası olan çan, zil ve çıngıraklar çıkardıkları seslerle kötü ruhları korkutan ve şamanı koruyan bir zırh olarak tarif ve tasvir edilir. Benzer şekilde bazı eski toplulukların çanı kötü ve zararlı çeşitli varlıklardan insanları uzak tutmak için kullandıkları, çanlara büyü gücü ve kötü ruhları kovma özelliği atfedildiği bilinmektedir.

Dinsel-büyüsel anlamdaki işlevini büyük ölçüde yitirmiş olmakla birlikte çanın koruyuculuğu değişik bir yönüyle de olsa günümüzde de devam etmektedir. Sahiplerince hayvanlara takılan çeşitli boy ve büyüklükteki çanlar yüzyıllardır olduğu gibi bugün de hayvanların yerlerini belli ederek kaybolmalarını ya da çalınmalarını önlemektedir.

Çok katmanlı kültürel bir nesne olan çanın ilk olarak nerede ve ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte çanlara olan ihtiyaç tarih içerisinde çancılık olarak bilinen bir zanaatın da doğmasını sağlamıştır.

1. Araştırma Evreni ve Yöntem

Makalemizin çıkış noktasını ve esas konusunu, Toros Dağlarında bulunan ücra bir yerleşim yerinde geleneksel teknik, yöntem ve malzemelerle nesillerden beri devam ettirilmekte olan çan yapımcılığı oluşturmaktadır. Antalya ilinin doğusunda yer alan Akseki ilçesine bağlı Cemerler Mahallesi, bu zanaatın Antalya yöresinde yaşatıldığı yegane üretim merkezidir. Cemerler'deki çan yapımcılığı günümüze kadar herhangi bilimsel bir yayına konu teşkil etmemiştir. Bu anlamda çalışmamız bir ilk olacaktır. Araştırmacılar tarafından ihmal edildiğini gördüğümüz çancılık konusunda bir ilgi yaratabilmek, yok olmaya yüz tutmuş olan bu zanaatı yazılı ortamda kayıt altına almak, tanınırlığını ve bilinirliğini arttırmak makalemizin hedefleri arasındadır.

Betimsel bir çalışma olan makalemiz kapsamında çancılığı tarihsel bir bağlama da oturtarak halkbilimsel perspektifle incelemeyi ve yapısal olarak çözümlemeyi hedefledik. Makale metni iki temel bölümden oluşturuldu. Birinci bölümde günlük hayatımızda birçok işlevi olan "çan" kültürel ve geleneksel boyutuyla ele alınmış, kültürel ve sosyal tarihi ile kökeni ve yapısal özellikleri gibi konulara değinilmiş, Türk kültüründe ve Antalya halk kültüründe çanın kullanımı ve işlevine dönük genel tespitler yapılarak örnekler verilmiştir. Bu bölümün yazımında ağırlıklı olarak literatür bilgileri kullanılmıştır. İkinci bölümde ise geleneksel bir zanaat olarak "çan yapımcılığı" incelenmiştir. Bu bölümün kaleme alınmasında Cemerler Mahallesinde 2018 yılında halkbilime özgü gözlem, görüşme ve görüntü ile belgeleme tekniklerinden yararlanarak gerçekleştirdiğimiz ve Cemerler'de faaliyet gösteren son iki çan ustasından kaynak kişi olarak faydalandığımız halk kültürü saha araştırmasında elde edilen bilgi ve bulgular kullanılmıştır.

Çancılık adını verdiğimiz uğraş tabi ki bir zanaattır. Aynı şekilde geleneksel meslek, geleneksel sanat veya el sanatı olarak da ifade edilebilir. Bununla birlikte makalemiz boyunca bilinçli bir şekilde "zanaat" terimini kullanarak tutarlı bir terminoloji sergilemeyi uygun bulduk.

Geleneksel zanaatlarla ile ilgili olarak yapılan çalışmaların büyük bir kısmı ürün/eser odaklıdır. Bu eserleri meydana getiren ustaların üzerinde etraflıca durulmaz. Oysaki bu ustaların hızla kaybolmakta olan geleneksel zanaatların[1] yalnızca kayıt altına alınması için değil anlaşılması için de önemli bir bilgi kaynağı olduğu ortadadır. Makalede çan ustalarından derlenen bazı metinler, çalışmanın yöntemsel ve kuramsal çerçevesi kapsamında ele alınmış ve metne dahil edilmiştir. Bu yolla konunun uygulayıcılarına ait çeşitli deneyim, bilgi ve hikayelerin bizzat kendi pencerelerinden aktarılması da sağlanmıştır. Çan ustaları kökleri tarihin derinliklerinde kaybolan bu kadim mirasın son temsilcileridir.

Resim 1. Çancılık konusunda derleme yapılırken (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

2. Kültürel Bir Obje Olarak "Çan"

Çan, "bakır, tunç ve benzeri çınlayan bir madenden yapılmış, içinden sarkan tokmağın sallanıp kenarlara vurması ile ses çıkaran bir araç" (Sözen ve Tanyeli, 2012: 72) olarak tanımlanmakla birlikte pişmiş toprak ve cam gibi farklı malzemelerden üretilmiş örnekleri de bulunmaktadır. Küçük çanlar "çıngırak" veya "zil" olarak adlandırılır. Çana olan ihtiyaç tarih içerisinde çancılık olarak adlandırabileceğimiz bir zanaatın da doğmasına neden olmuştur.

Çanların ilk olarak nerede, hangi amaçla ve ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte birçok farklı coğrafyada eş zamanlı olarak kullanıldığı yapılan arkeolojik kazılar neticesinde ortaya konmuştur (Karakaya, 2010: 3-4). Bununla birlikte çanın M.Ö. 1000 yıllarında Çin'de kullanılmaya başlandığı[2] ve batıya doğru yayıldığına dair görüşler de vardır (Şahin, 1993: 196). Çanın bir başka formu olan çıngırakların M.Ö. II. binden itibaren kullanıldığı, M.Ö. I. binde büyük bir gelişim gösteren çıngırakların Mısır, Güneybatı İran, Suriye, Mezopotamya ve Anadolu gibi geniş coğrafyalara yayılım gösterdiği bilinmektedir. M.Ö. I. binde üretilen çıngıraklar M.Ö. II. bine göre daha büyük ve daha gelişmiştir. İran'daki çıngıraklar süs ve ses çıkarmanın yanı sıra büyü gücü ve kötü ve zararlı ruhları kovma özelliği de taşır. Samos'ta dini törenlerde çıngıraklar kullanılmıştır. Sialk ve Ziviye'deki mağara resimlerinde, Persepolis kabartmalarında ve Asur duvar resimlerinde at koşum takımlarında çıngıraklar yer almıştır. Luristan'da tespit edilen tunç levhalarda koşan bir boğanın boynuzunda çıngıraklar bulunmaktadır. Urartularda atın koşum takımları içerisinde kullanılan ve günümüze birçok örneği gelebilen dökme tunç çıngırakların Urartu sanatında önemli bir yeri olduğu görülür. Urartu çıngıraklarının Ege dünyasına ihraç edildiğine dair veriler de mevcuttur (Ceylan, 2001: 1-2; Bingöl, 2016: 260-261).

Çanların değişik kültür ve coğrafyalarda farklı anlamları ve kullanım alanları bulunmaktadır:

a. Müzik amaçlı çanlar: Çan ve çıngıraklar idifon vurmalı çalgılar sınıfına giren bir müzik aletidir. Dünyanın birçok yerinde çanın müzik amaçlı olarak kullanıldığını görmekteyiz. Her çanın kendisine has bir sesi ve tınısı bulunmaktadır. Müzik amaçlı çanlar sallanarak ya da tokmakla vurularak ses çıkartılır. En dolgun ses, içten vuran tokmakla elde edilir. Boyutlarına göre çanlardan farklı tınılar elde edilir (Karakaya, 2010: 41-42).

b. Zamanı duyurmak-iletişim-haberleşme-uyarı amaçlı çanlar: Antik dünyada halk hamamlarının açılış ve kapanışlarını; sirklerdeki oyunların başlangıçlarını bildirmek amacıyla çan kullanıldığı bilinmektedir (Kazhdan, 1991'den aktaran Okuyucu Yılmaz, 2018: 195). Katolik ve Ortodoks kiliselerinde çan, ayin vakitlerini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Gemi ve tren gibi ulaşım araçları ile bu araçlara ait istasyonlarda ve okullarda, saat kulelerinde, itfaiye merkezlerinde haberleşme, zamanı haber verme veya uyarı amaçlı olarak çan veya zil kullanıldığını görmekteyiz. [3]

c. Dini-ritüelistik-liturjik eşya olarak çanlar: Budizm, Brahmanizm ve Hristiyanlık'ta çan dini bir eşyadır (Şahin, 1993: 196; Selçuk, 2012: 2233). Katolik ve Ortodokslukta çan inananları ibadete çağırmak amacıyla kullanılır. Budist dini müziğinde kullanılan çalgılardan en önemlilerinden birisi çandır. İbadet esnasında müzik yapmak amacıyla faydalanıldığı gibi ayrıca çana çeşitli sembolik anlamlar da yüklenmiştir. Çan diğerleri ile birlikte Buda'nın öğretisini sesler vasıtasıyla bütün aleme öğretir. Ritüellerin ayrılmaz bir parçası olan çan kötü ruhları kovmak amacıyla kullanılır (Batuk, 2013: 65).

ç. Dekoratif çanlar: Her türlü mekan ve eşyayı süsleme amacıyla kullanılan çanlardır. At ve deve gibi hayvanların koşum takımlarında süsleme amacıyla yer alan küçük zil, çıngırak ve çanlar da bu kapsamda incelenebilir.

d. Hayvan çanları: Çanın en yaygın kullanım alanıdır. Antik dünyada çiftlik hayvanlarını işaretlemek için çan kullanıldığını görmekteyiz (Kazhdan, 1991'den aktaran Okuyucu Yılmaz, 2018: 195).

Akustik özelliklere sahip kültürel objeler olan çanlar başlıca beş parçadan oluşur: Maşa, karın, beyin, taç ve tokmak (Selçuk, 2012: 2232). Çan, zil ve çıngırakların biçimini kültürel çevre, kullanım amacı ve hammadde gibi etmenler belirler. Buna göre kenarları düz, dışbükey, içbükey, yarıküre, fıçı, lale biçiminde; kesiti ise yuvarlak, kare, dikdörtgen, elips ya da çokgen biçiminde çanlar üretilmiştir (Selçuk, 2012: 2232). Malzemesine göre çanlar beş ana gruba ayrılabilir:

a. Madeni çanlar (demir, çelik, bakır, pirinç, tunç vs.)
b. Pişmiş toprak çanlar
c. Ahşap çanlar
ç. Boynuzdan yapılan çanlar
d. Camdan meydana getirilen çanlar

3. Türk Kültüründe "Çan"

Türklerin çeşitli amaçlarla çanı kullanmaları henüz İç Asya'da yaşarken başlamıştır. Radloff, Altaylar'da yapılan kazılarda küçük çıngıraklar ortaya çıkarıldığından bahseder (Uğur Çerikan, 2014: 216). Güney Rusya'da gerçekleştirilen kazılarda Kimmer ve İskitlere ait dini anlamı olan çıngıraklar ele geçirilmiştir (Selçuk, 2012: 223).

Sözlü kültürümüzde çanın kullanımı ayrı bir çalışmanın konusunu teşkil edebilecek kadar geniş bir alandır. "Çan" kelimesinin yer aldığı en eski Türkçe metin Kaşgarlı Mahmut tarafından 1073 yılında tamamlanmış olan Divanü Lûgat-it-Türk'tür. Nişanyan, Eski Türkçe'de "çaŋ" kelimesinin "darbe ile ses veren metal veya ahşap alet" sözcüğünden evirildiğini, Çince aynı anlama gelen "zhōng 鐘" ve Orta Farsça aynı anlama gelen "çang" sözcüğü ile eş kökenli olduğunu yazar (Nişanyan, 2018). Divanü Lûgat-it-Türk'de çan, çıngırak[4] ve zil[5] anlamına gelen başka kelimeler de bulunmaktadır:

çenğ: Zil, çalpara. (Atalay-IV 2006: 141)
kanğrak: Çan (Atalay-IV 2006: 261)

konğragu; konğırak; **konğırav; kıngırav; konğu:** Çıngırak, konrak, tongurak, çan. (Atalay-IV 2006: 343)

Çan, zil ve çıngırakların Türk Şamanizmi bağlamında inanç nesnesi olarak değerlendirilebilecek maddi kültür unsurları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Altaylı Şamanların "manyak" adı verilen elbiselerinin önemli parçalarından birisi çan ve çıngıraklardır (Anohin, 2006: 45, 47, 48). Çanlar şamanın zırhı olarak görülür[6] (Anohin, 2006: 47). Şamanlar elbiseleri üzerindeki çan ve çıngırakların çıkardığı seslerle kötü ruhları korkutup kaçırmaya çalışır. Benzer şekilde Kazak baksılarının kopuzlarının saplarında demirden çıngıraklar takılıdır (Radloff, 2012: 92). Selçuklu Türkiye'sinde XIII. yüzyılda yaşayan Barak Baba ve müritlerinin boyunlarına küçük çıngıraklar taktıkları bilinmektedir (And, 2012: 364).

Çan, Türk kültüründe müzik amaçlı olarak da kullanılmıştır (Ögel, 2000: 303). Buna göre Budist Uygur Türklerine ait mabetlerde "ulug çang" adı verilen büyük çanlar bulunmaktaydı (Ögel, 2000: 302).

Hristiyanlığı benimsemiş kimi Türk topluluklarında çan ibadete çağrı amacıyla kullanılır. Bu topluluklardan Rusya'da yaşayan ve Kreşin adı verilen Hristiyan Tatarlarda rüyada çan sesi duymak ölüme işaret olarak görülür (Karimova, 2018: 196).

Çanın kültürümüzde büyü amacıyla da kullanıldığını görmekteyiz. Trabzon-Tonya yöresinde tespit edilmiş olan erkeklik bağlama büyüsünde çan ve çıngıraklar karşımıza çıkar. Buna göre mısırın iki koçanı, çan ve çıngırakla bağlanmaktadır (Oğuz, 2002: 741).

Halk hekimliğinde çanın konuşamayan çocukların dilini çözmek amacıyla içinden su içirilerek kullanıldığı görülür (Davulcu, 2018a: 2018). Mersin yöresinde doğumu geciken kadınlara deve çanının içinden su içirilir (Cıblak, 2011: 5).

Ülkemizde "Köse" ismiyle anılan seyirlik oyunlarda oyunculardan bazıları beline birkaç çıngırak ya da deve çanı bağlar (Göldere, 2018: 149). Kadim bir çoban bayramı olan "saya gezme" sırasında ise çoban seçilen çocuğun omzuna irili ufaklı çanlar takılır (Kaya, 2010: 643).

Çanın kültürümüzdeki en yaygın kullanımı ise hayvancılıktır. Yerleşikliğin yanı sıra göçer ve yarı göçer hayat tarzını da benimsemiş olan Türklerin hayatlarında binek ve yük hayvanlarının yanı sıra keçi, koyun ve sığır gibi hayvanlar da çok önemli yer işgal etmiştir. Selçuklu döneminde hayvanlara takılan çanlar yazılı belgelerde "ceres" olarak adlandırılırdı (Merçil, 2000: 32).

Hayvan çanları, asıldığı hayvanın (genellikle boynuna ya da bir organına) hareketine göre ses çıkaran madeni objelerdir.[7] Hayvan çanlarının en önemli işlevi hayvanlardan bir ya da birkaçının sürüden ayrılması halinde çobanın çanın sesini izleyerek hayvanları bulmasıdır. Bilhassa gece karanlığında çobanların sürüyü bulması ve sürü takibi çan sayesinde olur. Hayvan çanları çıkardıkları seslerle sürünün bütünlüğünün korunmasını da sağlar. Hayvanlara takılan çanlar sürünün ya da kervanın gelişini de duyurur.[8] Ayrıca hırsızlığa karşı bir önlemdir de. Hayvan çanları konusunda genellemeler yapmak oldukça zordur, bu çanlara verilen isimler, büyüklükleri, üretim teknikleri ve şekilleri yöreden yöreye değişmektedir. Çeşitli metallerden imal edilen hayvan çanları iki dilli ya da tek dilli olabilir.

Çanın en yaygın olarak kullanıldığı hayvanlar koyun, keçi, inek ve devedir. Bu hayvanlar içerisinde kullanılan en büyük çanlar deveye takılandır. Bunu ineklere takılan çanlar takip eder, küçükbaş hayvanların çanları ise son sıradadır. Çanların ebatları büyüdükçe çıkardıkları tınılar da büyür. Farklı hayvanlara takılan çanlar seslerinin tınısından ayırdedilebilir.

Hayvan çanları içerisinde çeşitlilik açısından belki de en zengini deve çanlarıdır. Bu çanlar çıkardıkları farklı seslerle de dikkat çeker.[9] Mehmet Eröz'e göre deve çanları üç gruba ayrılır:

1. Hatap çanı: Havudun önüne asılan büyük çan. Honamlı ve Sarıkeçililer Dundar çanı, Sıraçlı ve Çakal aşireti ise "Bolat çanı" adını verir.
2. Duluk çanı veya zili: Duluk adı verilen yanak kısmına yerleştirilen 7-8 tane küçük zil. Homalılar bu çanlara "Yüz çanı" adını verir. Sıraçlı ve Çakal aşiretleri ise "Geveze" veya "Gulak çanı" olarak adlandırır.
3. Yanlama çanı: Karın altına asılan, göç sırasında oldukça yüksek ses çıkartan büyük çanlardır. Homanlılar bu çana "Gara çan", Sarıkeçili, Sıraç ve Çakal aşireti ise "Özek" veya "Gübüdük" adını verir (Eröz, 1991: 150).

Musa Seyirci ise deve çanlarını yedi gruba ayırarak incelemiştir:
1. Hatap çanı: Büyüklük açısından ikinci sırada olan çandır. Antalya Döşemealtı'nda güreşen lök develerle kataran başındaki deveye takılırken Fethiye çevresinde kataran ikinci ve yedinci devesine takılır.
2. Havan çanı: Deve çanları içerisinde en büyüğüdür. Katar başı olan deveye takılır.
3. Karın çanları-Güldürekler: Her devede bir çift olan ve hatabın iki yanından karnına doğru sarkıtılan çanlardır. Göç zamanı sabahın erken saatlerinde takılır ve kuşluk vaktinde çıkartılır. Bu çanlara Yeniosmanlı aşireti "herek", bazı göçerlerse "yanlama" adını verir. Güldürekler daha küçük olup katardaki altıncı ve yedinci develerin karnının iki yanına asılan iplere dizilen çanlardır.
4. Gümbürdek çanı: Sesi çok güçlü olan bu çan kataran yedinci devesine -ki genelde daylak ya da maya olur- takılır. Çan deve hatabının altındaki işkence ağacına bağlanır ve ön bacakların arasından sarkıtılır. Katarı çeken deveci katardaki herhangi bir kopmadan gümbürdek çanı sayesinde haberdar olur.
5. Boyun çanı: Küçük zil şeklinde olan ve devenin boynuna takılan bu çanlar genellikle develer yaylıma bırakıldığı sırada devenin yerini öğrenmek amacıyla takılır.
6. Surat zilleri: Katardaki altıncı ve yedinci devenin başlıklarına takılan küçük zillerdir. Değişik aşiretler "dulup çanı", "avurt zili" ve "soğat zili" adı da verilir.
7. Kuyruk çanı: Erkek develerin kızgınlık zamanlarında kuyruk altlarına takılan küçük çanlardır. Bazı aşiretler bu çanlara "tongurak" ya da "tongurdak" adını verir (Seyirci, 2000: 170-172).

Deve çanı alırken dikkat edilecek hususlardan birisinin çanın komşuların çanından farklı bir ses çıkarması olduğunu yazan Hayati Beşirli, deve çanlarını dört gruba ayırır:

1. Hatap çanı: Havudu önüne asılı olan büyük çandır. Havan çanı adı da verilir. Büyüklük açısından çanlar arasında ikinci sırada yer alır. Küçüğüne "tinton" adı da verilir. Göç sırasında genellikle havanın küçüğü olan tinton takılır ki bu çana Sarıkeçililer "dündar çanı" adını verirler.
2. Havut ve karın çanı: Hatabın iki tarafından karına doğru sarkıtılan bir çandır ve her iki tarafa birer tane gelecek şekilde takılır. Yaz aylarında uygulanan bir gelenek uyarınca göç anında şafakla takılıp gün doğunca çıkartılır. Bu çanlara Yeni Osmanlılar "herek çanı", Sarıkeçililerse "yanlamam çanı" adını verir.
3. Baş çanı: Genellikle maya develerin başlığına v yularına takılan ve deve geviş getirirken ses çıkaran bu çanlar üç tanedir. Sarıkeçililer "duluğ çanı", Yeni Osmanlıların bazı boyları "surat zili", diğer bazı boyları ise "avurt zili" veya "soğat zili" adını verir.
4. Kuyruk çanı: Bu çanlar hadım edilmemiş erkek develere güreş ve kızgınlık anlarında takılır ve bu çanların takıldığı develerin kuyrukları yukarı doğru bükülerek kuyruğun ucundaki uzun bir iple havudun arkasına bağlanır. Baş zillerine benzeyen kuyruk çanlarına Sarıkeçililer "tongurak", Yeni

Osmanlılar "tongurdak" adını verir. Büyük çanların içinde dil olarak kullanılan küçük çanlar ve ziller genellikle kuyruk çanı olarak kullanılır (Beşirli, 2007: 121).

Mersin ve Konya arasında konar-göçer hayatı devam ettiren Sarıkeçili Yörükleri ise develerinde kullandıkları çanları şu şekilde isimlendirmektedir:

1. Hatap çanı: Havudun hatabına takılır.
2. Gıldırak: Karın çanı
3. Tıkırdak: Kuyruğa takılır.
4. Galdırak: Boğazına takılır.
5. Dongurak: Havudun arkasına takılır. (KK-13)

Küçükbaş hayvanlarda kullanılan çanlar, deve çanları kadar çeşitliliğe sahip değildir. Koyun ve keçilerin yalnızca boyunlarına çan takılır. Koyun ve keçi sürülerinde bütün hayvanlara çan takılmaz. Sürüyü kontrol etmek amacıyla yalnızca belirli hayvanlara çan takılır, sürünün geri kalanı ise çan seslerini takip eder. Gerek keçi ve gerekse koyun sürüsünde bilhassa insandan kaçan, insandan uzak duran hayvanlara çan takılır.

Koça çan takılmadığını belirten Mehmet Eröz, Dinar Türkmenlerince kullanılan koyun çanlarını beş gruba ayırır:

1. Döğme çatlak: En büyük koyun çanı. Koyunların en kuvvetli olduğu zamanda, ilkbaharda şişek ve kısıra takılır. Sıraçlılar bu çanlara "Büyük Taka" adını verir.
2. Kabayedek: Kısır ve şişeke sonbaharda takılan orta boyda çan. Diğer aşiretler bu çana "Topak taka" adını verirler.
3. Curayedek: El koyununa takılır. Diğer aşiretlerdeki adı "Yastıtaka"dır.
4. Kuzuyedek: Kuzulara takılır.
5. Zil: Ufak çandır (Eröz, 1991: 140).

Koyun sürüsündeki bünye bakımından güçlü koyun ve kuzulara çan takıldığını söyleyen Ali Çelik, koyun çanlarını yedi gruba ayırır:

1. Topan taka
2. Yassı taka
3. Cura
4. Taka
5. Kaba yedek
6. Dövme çatlak
7. Kuzu yedek çanı (Çelik, 2009: 43, 97).

Keçilerde oğlağa büyük, sürüdeki diğer keçilere ise daha küçük çan takılır. M.Eröz, Yörüklerce kullanılan keçi çanlarını şu şekilde sınıflandırır:

1. Firik: Küçük çan.
2. Gılgırtı/Gıldırgı: Orta büyüklükteki çan.
3. Takırdavık: Orta büyüklükte çan.
4. Top çan: Büyük çan. Bazı aşiretler "Yedek çan" olarak adlandırır.
5. Binbin: Büyük çan. Bazı aşiretler "Dündar çanı" olarak adlandırmaktadır (Eröz, 1991: 143).

Resim 2-3. Deve çanları (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Resim 4.: İnek çanı (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

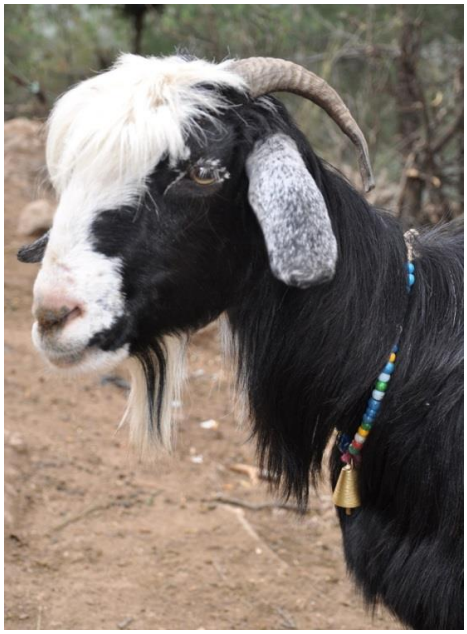

Resim 5.: Keçi çanı (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

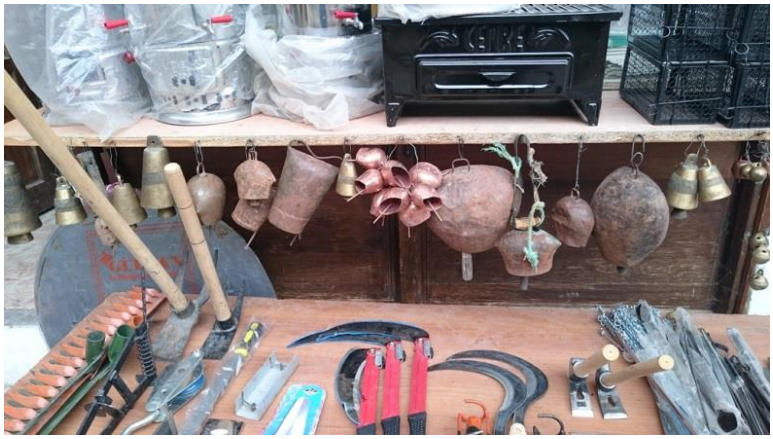

Resim 6-7.: Satışa sunulan çeşitli çan örnekleri (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

4. Antalya Yöresi Halk Kültüründe "Çan"

Antalya yöresi halk kültüründe çan, hayvancılıktan el sanatlarına, halk hekimliğinden seyirlik oyunlara kadar birçok farklı alanda kültürel bir obje olarak karşımıza çıkar. Çeşitli tip ve şekillerdeki çanlar yöre maddi kültüründe mühim bir yer tutar.

Yöre halk hekimliğinde çanın, bilhassa deve çanının tedavi amaçlı bir obje olarak kullanıldığını görmekteyiz. Buna göre konuşması ve yürümesi geciken çocuklara çandan su içirilmekte ya da yanında çan çalınmaktadır. Manavgat yöresinde herhangi bir çandan (Kabdaşlı 2003: 70; İslam, 2013: 111), Korkuteli yöresinde ise keçi çanından (Gönenç 2011: 48) konuşması gecikmiş olan çocuğa su içirilir. Serik İlçesi Karadayı, Gebiz ve Tekke Köyü'nde yaşayan Karakoyunlu Yörüklerinde vaktinde yürümeyen çocuklara deve çanından su içirilir (Aydın, 2010: 51). Kaynak kişilerimizden yaptığımız alıntılarla konuyu açıklamaya çalışalım:

> "Dili dönmeyen çocuklara devenin çanından su içirerek, sırtındaki hatap çanından, [tedaviye çalışırlar]" (Kumluca, KK-6).
> "(Devenin büyük çanından) su içirirlerdi, çocuklara içirirlerdi ama söylemeyene mi çocuğu olmayana mı içirirlerdi o zamanlar tabi." (Elmalı, KK-7).
> "Çanına su koyup dili dönmeyen çocuklara da içiriyolar, çanından, deve çanından. Geç yörüyen, yörümeyen çocuklara da deve çanından su içiriyolar." (Kepez, KK-8).
> "(Konuşmayan çocuklara hatap çanından su içirmeyi) yapan var, ama bu yörede olmadı, başka yerlerde yapanlar var." (Alanya, KK-3).
> "Eskiden hatap çanından mesela yörümeyen veya konuşmayan çocuğa çanı çaldığın zaman ona bi tılsım olup o çocuğun yörüyeceğine veya konuşacağına inananlar var…Bi tane insan geliyor mesela, yaa çocuğum benim çişimi altına yapıyo filancanın devesinin altından bi geçir, ya da filancanın hatap çanı çalsın işte geçer, böyle batıl inançlar çok var." (Kemer, KK-9).
> "(Konuşamayan, kekeleyen çocuklar için) Çanların içinde diller vardır, sarı çandan, ondan çocuğa su içirdin mi çocuğun sesi çan gibi çıkar. Böyük çan da olsun, küçük çanlardan da olsun, içinde dil olucak." (Kumluca, KK-10).
> "Çanın içine su katıp konuşmayan çocuklara içirilir derlerdi, onu koyun çayına da katarlarımış, içirirlerimiş." (Serik, KK11).
> "Konuşmayan çocuklara deve çanından su içirirlerdi, öyle bi şey yapmışlar." (Akseki, KK-12).
> "Konuşamayan çocuklara o (deve) zillerinden su içirirlerdi." (Döşemealtı, KK-5).

Antalya Yörüklerinde "bodu bodu/dodu dodu" adı verilen bir tür yağmur yağdırma ritüelinde bir kişi yağmur yağması için yağmurluk giyer, üzerine çanlar asar ve çocukların önünde

sağa sola koşturarak ev ev dolaşıp yiyecek toplar (Çimrin, 2010: 61). Finike'nin Gökbük Köyü'nde icra edilen ve "Pıngıdık" adı verilen seyirlik oyunda pıngıdığın elindeki sopaya çanlar takılır ve bu çanlarla ses çıkartılır (Sütçüoğlu, 2004: 264). Manavgat İlçesi Gençler Köyü'nde oynanan "Yılbaşı Oyunu"nda, oyunun başkahramanı olan delikanlının beline en büyüğünden bir deve çanı asılır (İslam, 2013: 106). Alanya yöresinde oynanan "Gübüdük Oyunu"nda ise devenin yanı sıra en büyük deve çanı olan gübüdük de yer alır (Çolak, 2012: 34-36). Elmalı İlçesi Çukurelma Köyü'nde, "Zekir" adı verilen oyunda yenilenlerin boynuna deve çanı takılır.[10]

Sözlü kültürde de çan teması çok sık bir şekilde kullanılmıştır. Fıkralardan masallara birçok sözlü kültür ürününde "çan" motifi karşımıza çıkar.[11] "Çanına ot tıkamak" deyimi yörede yaygın olarak kullanılır (Çimrin, 2010: 88). Alanya yöresinde "Devenin çanı bile dengi dengine ötermiş" şeklinde bir atasözü bulunmaktadır (Hacıhamdioğlu,2009: 327). "Kisle çanı gibi" tabiri ise yüksek ve rahatsız edici bir şekilde konuşan insanlar için kullanılan bir deyimdir (Çimrin, 2010: 283). "Langırdamak" deyimi hayvana takılan çanın ses çıkarması (Çimrin, 2010: 298), "Çıngırama" ise ses çıkarma manasındadır (Çimrin, 2010: 97).

Yörede hayvan çanlarına ilişkin olarak gerek sözlü kaynaklardan ve gerekse yazılı kaynaklardan derleyebildiğimiz sözcükler şu şekildedir:[12]

Boyun çanı: Devenin boyun kısmına gelecek şekilde takılan çanlar (Alanya).
Çıngırak: Küçük zil, çan (Yörüklerde).
Eğrek: Devenin yan taraflarına takılan büyük çanlar (Serik).
Firik: Oğlak ve kuzulara takılan küçük çan (Gündoğmuş).
Gıldırki: Küçük çan (Döşemealtı, Elmalı, Kaş, Korkuteli, Kumluca, Yörüklerde).
Gübüdük: 1. Devenin ön ayaklarına asılan büyük çan (Alanya, Yörüklerde). 2. Devenin iki yanındaki çanlar (Aksu).
Güldürevik: Büyük çan (Gazipaşa, Yörüklerde).
Gümbürdek: Devenin karnına asılan büyük çan (Aksu, Döşemealtı).
Hatap çanı: Devenin hatabına iki taraflı olarak takılan büyük çan. Çok ses çıkaran bu çan özel zamanlarda, düğüne odun götürürken takılırdı (Alanya, Döşemealtı, Elmalı, Gazipaşa, Kemer, Kumluca, Korkuteli, Yörüklerde).
Havan: Deve çanı (Kaş).
Kara çan: Devenin karnına asılan büyük çan, gümbürdek (Aksu).
Karın çanı: Devenin karnına asılan büyük çan (Serik).
Kongurak: Kuyruk çanı (Alanya).
Kongurdak: Kuyruğa takılan küçük çanlar (Aksu).
Kös: Katarda önde giden deveye takılan ve çok ses çıkaran çan (Alanya).
Kulak: Devenin yularının iki yanına bağlanan çan (Yörüklerde).
Suvat zili: Devenin başlığına takılan küçük çanlar (Döşemealtı).
Tağa: Koyun çanı (Döşemealtı, Elmalı, Korkuteli, Yörüklerde).
Tıngırdak: Küçük çan (Elmalı, Kaş, Yörüklerde).
Yüz çanı: Devenin başlığına takılan küçük çanlar (Aksu, Serik).

5. Cemerler'de Çan Yapımcılığı

5.1. Cemerler Mahallesi

Cemerler, Antalya'nın doğusunda bulunan Akseki[13] ilçesine bağlı kırsal nitelikli bir yerleşmedir. Akseki İlçe Merkezi'nin 20 km kadar güneyinde yer alan ve esasında bir köy

yerleşmesi olan Cemerler, Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda 2012 yılında gerçekleştirilen değişikliklerden sonra mahalle statüsü kazanmıştır.[14]

Köyün kuruluşu ve kurucularına ilişkin kesin bir bilgi yoktur. 1831 yılında gerçekleştirilen sayıma göre köyün nüfusu 168 kişidir (Ak, 2014: 86). 1953 yılında Akseki'nin Geriş nahiyesine bağlandığı bilinmektedir (Durak, 2015: 329). Özkaynak (1954: 109, 111), 1954 yılında köyün nüfusunun 350 kişi olduğunu ve eski kayıtlarda "Cemeller" şeklinde ve Bergos karyesinin bir mahallesi olarak zikredildiğini yazar. Sözlü kaynaklar köyün ismi ile "deve" arasında bağlantı kurmaktadır.

Mahalle, Toros dağlarının şekillendirdiği bir coğrafyada, yükseltilerin ve yer şekillerinin çok kısa mesafelerde hızla değişebildiği engebeli bir arazide kurulmuş ve gelişmiştir. Kışların ılık ve yağışlı, yazlarınsa sıcak ve kurak geçtiği bu havali, arazisinin karstik yapısından dolayı akarsu, pınar ve çeşmelerden yoksundur. Bundan dolayı yakın zamanlara kadar su ihtiyacı yörede "kuyu" adı verilen sarnıçlar vasıtasıyla karşılanmıştır. Bölgenin hakim bitki örtüsü çam ormanları ve makidir. Ayrıca yöre iklim ve coğrafyasına uygun diğer bazı ağaç türleri de (andız, sedir, ardıç, göknar vb.) karşımıza çıkar.

Akseki-İbradı bölgesinde bütün çevreye hakim olan hatıllı/düğmeli mimari Cemerler Mahallesi'nin mimari yapısını da şekillendirmiştir.[15] Elektrik, temiz su ve telefon hizmetinin mevcut olduğu mahalle Akseki ilçe merkezine asfalt bir yolla bağlanmıştır. Sağlık hizmetlerinin bir sağlıkevi eliyle yürütüldüğü mahallede okul bulunmamakta, eğitim taşımalı olarak gerçekleştirilmektedir. Mahallede yakın zamanlara kadar "geleneksel geniş aile tipi" toplumsal yapıya hâkim olmuştur. Ekonomisi hayvancılık, arıcılık, orman ürünleri, tarım ve gurbetçiliğe dayalıdır. Günümüzde tarım oldukça azalmış olmakla birlikte geçmişte bilhassa düzlük alanlarda ve ayrıca yamaçlarda teraslama yöntemiyle yaygın bir şekilde ziraat yapıldığı anlaşılmaktadır. Hayvancılık geçmişte olduğu gibi günümüzde de küçükbaş hayvan (keçi ve koyun) beslenmesi şeklinde yürütülmektedir.

Resim 8.: Cemerler mahallesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

6.2. Çancılık ve Çan ustaları

Çancılık geleneksel teknik, yöntem, malzeme ve el aletleri vasıtasıyla hayvan çanı üretilmesine dayalı olan kadim bir zanaattır. Hammaddesi maden olan el sanatları bünyesinde incelenen çancılığın ülkemizde yaygın bir şekilde icra edildiği, tanınırlığı bulunan ve literatüre dahil olmuş olan başlıca üretim merkezleri Burdur-Dirmil, Niğde-Bor, Denizli-Serinhisar ve Manisa-Demirci'dir (Anonim, 2014: 112-122).

Çancılık yerine getirmiş olduğu işlevden dolayı son derece saygıdeğer bir meslektir. Demirciliğin bir kolu olarak da görebileceğimiz bu zanaatın Cemerler Mahallesi'ndeki geçmişine dair kesin bir kayıt ya da bilgi mevcut değildir.[16] Mahallede babadan oğula aktarılarak nesillerden beri devam ettirilen çancılık, geçmişte olduğu gibi günümüzde de yalnızca "Küçükçancı" ailesine mensup ustalar tarafından icra edilmektedir. Çancılık zanaatı ile adeta özdeşleşmiş olan ailenin bugün kullandıkları soyadını alması dahi icra ettikleri bu zanaatla ilintilidir:

> "Bize Çancılar derler, (zanaat) sülaleden gelme. Dedemin dedesi, dedemin dedesi hep usta, ilk gelen adam nerden geldiyse buraya çancıymış." (KK-1)
> "Bu iş bize dededen kalma. Belki dedemizin dedesi, bilmiyoruz...(Köyde bu zanaatı yapanlar) yalnız bizim aile, Çancı ailesi. Dedemin ismi Çancı Halil, amcamın ismi Çancı Ramazan, babamın ismi Çancı Mustafa". (KK-2)

Günümüzde Cemerler'de yalnızca iki çan ustası yaşamaktadır. Bunlar arasında en yaşlı olan 1934 doğumlu Halil Küçükçancı'dır. Halil usta bu zanaata ilkokula giderken babası ve dedesinin yanında çıraklık yaparak başlamış ve askerlik çağına kadar çalışarak ustalık aşamasına erişmiştir.

> "Bu zanaatı öğrendim yaptık, babamıla, babamdan öğrendim. Mustafa Küçükçancı onun adı, onun ustası da dedem, Halil Küçükçancı…Mektebe gideriken, bubam yaparıkan kaçak maçak iki eğerdik meğerdik, sonra sonra ben de yapmaya başladım. Ben babamdan da eyi yapardım, amcamdan da eyi yapardım. Onsekiz yaşında, askere gitmeden evvel öğrendim ben." (KK-1)

Neredeyse bütün ömrünü köyünde çan yaparak geçiren ve çevrede "Çancı Halil" olarak tanınan Halil usta, dört oğlu içerisinden yalnızca birisisinin, Ali Küçükçancı'nın, çan yapımını öğrendiğini ifade etmiştir.

> "Oğlan var, öğrettim, yaparsa o yapacak biz gittikten sonra." (KK-1).

Mahallede faaliyet gösteren diğer usta olan Mehmet Küçükçancı ise 1940 doğumludur. "Çancı" lakabıyla tanınan Mehmet usta, zanaatı babası Mustafa Küçükçancı'dan öğrenmiştir.

> "Ustam babamız. Bacağımda don yoğuken gelip böyle (atölyede) oturuyodum, her tarafım kapkara oluyodu. Ufaktım, okula getmeden onların (babası ve dedesinin) yanına gelip bakardım, körüğünü çekerdim…Onsekiz yaşıma kadar babamla burda çalıştık, sonra Antalya'ya gittim. 1996'da tekrar bu işe döndüm, çan yapmaya başladım." (KK-2)

Mehmet Küçükçancı da halihazırda zanaatını devam ettirecek bir çırak yetiştirememiştir.

> "Bizde bunu (mesleği) öğrenen yok. Ama ortanca oğlan yanına gelip öğrenecem dedi." (KK-2).

Çan ustaları kadim zamanların metalürjik bilgilerine sahip zanaatkarlardır. Bu ustaları çan yapımı konusunda uzmanlaşmış demirci ustası olarak görmek de mümkündür. Çan ustaları geçmişte -ihtiyaç olması halinde- köyün demir işlerini de yapmışlardır.

Geleneksel meslek ve zanaatların birçoğunda o zanaatı icat eden ve ayrıca o zanaatı icra edenleri koruduğuna inanılan kişiler yani meslek pirleri bulunur. Ancak Cemerler'de faaliyet gösteren ustalar zanaatlarının bir piri olmadığını ifade etmiştir:

"Piri yok bunun, Şeytan yapmış bunu, öyle derlerdi, şeytandan bu zanaat derdi babam." (KK-1).

Ustaların en önemli geçim kaynağı bu zanaattan elde ettikleri gelirdir. Bununla birlikte kırsal hayat içerisinde ustaların toprak ve hayvancılıkla da uğraştıklarını ve gelir kaynaklarını çeşitlendirerek yalnızca çan üretiminden kaynaklanan gelire bel bağlamadıkları anlaşılmaktadır.

Çancı ustaları atölyelerinde yılın dört mevsimi ve haftanın her günü çalışabilir. Tarla, bağ, bahçe işlerinin yoğun olduğu dönemlerde, bu işlerden arta kalan vakitlerde çan ustaları üretim yapar.

Çancılığın geleneksel bir zanaat olması ve hep aynı aile tarafından devam ettirilerek babadan oğula geçmesi, çancılığa dair bilginin de geleneksel yol ve süreçlerle yeni kuşaklara aktarılması sonucunu vermiştir. Çancılıkta eğitim süreci tümüyle göze, kulağa ve pratiğe dayalıdır. Çocukluk yaşlarında zanaata adım atan çırak, eğitimi boyunca zanaatla her türlü teknik bilgiyi (alet, edevatın kullanımı, demir madeninin metalürjik özellikleri vb.)önce gözlemleyerek ve sonra bizzat deneyerek ve uygulayarak öğrenir. Yılların verdiği tecrübe ve deneyim bir ustanın sahip olduğu en önemli kazanımdır.

Çan imalatında en mühim ayrıntı çanın çıkardığı sestir. Müşteri çanın görünüşü ve sağlamlığı kadar çanın tınılarının güzelliği ile de yakından ilgilidir. Bundan dolayı bir çan ustasının niteliği ürettiği çanların çıkardığı sesle doğrudan orantılıdır.

Resim 9.: Çan ustası-Halil Küçükçancı (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

5.3. Çan Atölyeleri

Günümüzde Cemerler Mahallesinde varlığını devam ettiren iki çan atölyesinden Halil Küçükçancı'ya ait olan atölye "Çancı", Mehmet Küçükçancı'ya ait olan atölye ise "Bala" mevkiinde bulunmaktadır. Bununla birlikte, geçmişte "Çancılar mahallesi" olarak adlandırılan "Çancı" mevkiinin geçmişte çancı atölyelerinin bulunduğu ve çan üretiminin esas olarak gerçekleştirildiği bölge olduğu sözlü kaynaklarımızca anlatılmaktadır. Bu zanaatın "Bala" mevkiine taşınması ise çeyrek asır önce ustalardan birisinin bu mevkiye yerleşmesi ile gerçekleşmiştir.

Çan imal edilen atölyeler ustaları tarafından "çancı dükkânı" olarak tabir edilmektedir. Çancı Mevkii'nde bulunan Halil Küçükçancı'nın atölyesi evinin hemen yakınlarında, yol kenarında

yer alır. Tek katlı, kırma çatı ile örtülü, tek mekânlı ve dikdörtgene yakın kare planlı olan yapı, hatıllı/düğmeli inşa tekniği ile inşa edilmiştir. Yola bakan cephesinde giriş kapısı ile havalandırma ve ışık sağlayan bir pencere yer alır. Girişin karşısında ustanın oturarak çan dövdüğü mahal yer alır. Giriş kapısının sağında tezgâh, ocak, örs ve körük bulunur.

Bala Mevkii'nde bulunan Mehmet Küçükçancı'ya ait atölye ise, tıpkı ustanın evi gibi betonarme malzeme ile inşa edilmiş olan, evin bitişiğinde bulunan bir mekândır. Evden ve bahçeden olmak üzere iki ayrı girişi vardır. Bahçeye bakan kapının yanında bir de pencere açıklığı bulunur. Girişin karşısında ustanın çan dövdüğü mahal bulunmakta, tek bir mekândan oluşan atölyenin ortasında ise tezgah, ocak ve körük yer almaktadır.

Çan atölyelerinin iç düzeni ve görünümü demirci atölyelerine benzer. Atölyelerde ustalar tarafından kullanılan bütün alet, edevat muhafaza edilir, aynı zamanda çan üretimi için sarf edilecek olan hammadde ve yakıt ile imalatı tamamlanmış ürünler de atölyenin içerisindedir. Tezgâhın üç tarafı ustanın ya da diğer çalışanların faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla boş bırakılmıştır. Çan ustaları alıcıları ile de bu dükkânda görüşür, pazarlık ve alım-satım işlerini gerçekleştirir. Halil Küçükçancı'ya ait atölye hâlihazırda geleneksel yapısını tümüyle muhafaza eden yegane işletmedir.

Resim 10.: Halil Küçükçancı atölyesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Resim 11-12-13.: Halil Küçükçancı atölyesi-İç mekandan görünüm (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Resim 14-15.: Mehmet Küçükçancı atölyesi-İç mekandan görünüm (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

5.4. Kullanılan Hammadde, Araç-Gereç ve Meydana Getirilen Ürünler

Cemerler'de üretilen çanların ana hammaddesi demir sactır. Çok ince sacdan imal edilen çanların sesinin pek güzel olmadığı, güzel ses çıkarması için sac kalınlığının önemli olduğu sözlü kaynaklarca ifade edilmiştir. Bugün için sac malzeme tabakalar halinde satın alınmakta ve kullanılmaktadır. Geçmişte ise büyük ölçüde hurda arabaların saclarından faydalanıldığı anlaşılmaktadır.[17] Sacın dışında kaynak yapmak ve çanın dış yüzeyini sarartmak amacıyla bakır ve "sırça" adı verilen cam tozu kullanılır. Büyük çanların yapımında çanın muhkemliğini arttırmak amacıyla demir perçin çivisinden de faydalanılır.

Ocakta yakıt olarak çam ağacından elde edilen odun kömürü yakılır. Çam kömürü demiri tavlamak ve kaynak yapabilmek amacıyla gereken yüksek ısıyı daha kısa zamanda meydana getirmesi ve yanınca da az kül ve duman çıkarması nedeniyle tercih edilmektedir.[18]

Meydana getirilen üretimin bütün aşamalarının aynı usta tarafından gerçekleştirilmesi çan ustalarının yaptıkları işi bir bütün olarak tasavvur etme yetisine sahip olmalarını sağlamıştır. Çan ustaları üretim sürecinde hiçbir elektrikli alet kullanmaz. Kullanılan aletler, demirci atölyelerinde karşılaştığımız alet ve edevattan çok da farklı değildir. Çan üretimi amacıyla kullanılan başlıca aletler şu şekilde sıralanabilir:

Ağaç tokmak: Sacı döverken kullanılan sap ve ağız kısmı sert bir ağaçtan imal edilmiş olan el aleti.
Çan çekici: Sacı döverek çan formu kazandırmak ve akortlamasını yapmak amacıyla kullanılır. Büyüklü küçüklü birkaç çeşidi vardır.
Kısaç: Çan yapılacak olan sacı ateşte tutmak, ateşten almak ve dövme işlemi sırasında örs üzerinde sabitlemek amacıyla kullanılan madeni bir alettir.
Körük: Ahşap ve ham deriden imal edilen bir gereçtir. İşlevi ocağa hava üflemektir. Bu işlem "körük çekmek" olarak adlandırılır. Körükler çift kanatlı ya da tek kanatlı olabilir.
Kürsü: Çanın üzerinde şekillendirildiği demir alet.
Maşa: Ocakta yanan kömürü karıştırmak amacıyla kullanılır.
Ocak: Demir sacın ısıtılarak yumuşatıldığı yerdir. Genellikle taş ya da tuğladan imal edilmiştir. Üzerinde bir davlumbaz bulunur.
Örs: Ocakta ısıtılarak tavlanan demir sacın dövüldüğü dökme demir obje.
Saç makası: Sacı uygun ölçülerde kesmek amacıyla kullanılır.

Tezgâh: Yerden yüksekliği yaklaşık 50 santim olan çan tezgâhının yan duvarları çam ağacından meydana getirilmiş olup iç kısmı ise demirci kumu ile doldurulmuştur. Tezgahın üzerinde örs ve ocak yer alır.

Çan ustalarınca meydana getirilen üretim gelenekselleşmiş çan modellerinin yeniden imalatı şeklindedir. Bununla birlikte son derece sağlam, kaliteli ve güzel ses veren çanlar yakın çevredeki hayvan üreticilerince aranır. Günümüzde Cemerler'de yalnızca keçi ve koyun çanı imalatı yapılmaktadır. Bu çanlar genellikle iki dillidir. Bu çanların büyüklük, ebat ve çıkardıkları sesler hayvanın türü, cinsi ve yaşına göre değişmektedir.

> "Üç çeşit, dört çeşit, beş çeşit çan var. Ufağı olur, büyüğü olur, daha büyüğü olur…Koyun çanı ile davar çanı farklı, büyüklüğü sesi farklı…Teke çanı büyük, her zaman yapılmaz." (KK-1).
> "Eti yenen hayvanlara çan takılır. Davara, koyuna, ineklere…Davar çanı vardır, erkeç çanı vardır. Erkeç çanı erkek davarlara takılır. Bi yerden bi yere göçüyo ya Yörük, o zaman takarlar (erkeç çanını)." (KK-2)

Nadiren de olsa sipariş gelmesi halinde diğer hayvanlar için de (av köpeği, sığır) çan üretimi yapılabilmektedir. Geçmişte köyde yoğun olarak deve çanı üretimi de gerçekleştirildiği ustalarca ifade edilmiştir.

> "Alanyalılar vardı, eskiden kamyon yoktu ya, yokarlara portakal satmaya giderlerdi, onlara deve çanı yapardık büyük." (KK-1).
> "Deveye de (çan) yaptık. Deveye çan takanlar yükün iki tarafına dakarlardı. Büyük, deve yörüdükçe longuru lunguru ses çıkarırdı, çok uzaktan duyulurdu." (KK-2)

Resim 16. Çan imalatında kullanılan aletler-Halil Küçükçancı atölyesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Resim 17. Ocakta yakılan çam kömürü-Halil Küçükçancı atölyesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Resim 18-19. Çan imalatında kullanılan aletler- Mehmet Küçükçancı atölyesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

5.5. Çan İmalatı ve Üretim Tekniği

Cemerler'de gerçekleştirilen çan üretimi oldukça arkaik bir yapıya sahiptir. Üretim tamamen el aletleri ve kol gücüne dayalıdır ve hiçbir elektrikli alet kullanılmaz. Çancılığın yapıldığı bazı yörelerde karşılaştığımız (örneğin Burdur-Dirmil) ve daha hızlı ve seri üretime olanak sağlayan dövme halkası (kalıp) içerisinde dövme işlemi bu yörede bilinmez, şekillendirme işlemi tümüyle örs ve kürsü adı verilen gereçlerin üzerinde "tek parçadan bükme ve dövme tekniğiyle" gerçekleştirilir.[19]

Çan imalatı üretimde kullanılacak yarı-mamul malzemenin ve gerekli diğer hammaddelerin temini ve hazırlanmasıyla başlar. Usta çan dövmeye başlamadan önce sac levhadan makasla uygun sayıda parçayı, gereken boyutlarda keser. Ayrıca "sırça dövme" adı verilen bir işlemle hurda cam parçalarını bir havan içerisinde ezerek ufalar ve toz haline getirir. Kesilen sac parçası ocakta ateşin üzerine yumuşaması için konur. Uygun kıvama gelen sac örs üzerinde çekiçle dövülür[20], içe bükülerek kabaca form kazandırılır[21] ve yeniden dövülerek şekillendirilmeye devam edilir. Sac levhanın çan formu kazandırılması ameliyesi "karınlama" olarak adlandırılır. Kabaca çan şeklini alan objenin birbirine bitiştirilen uçları bakırla içerden kaynaklanır, sağlamlığını arttırmak amacıyla ayrıca perçinlenir, kaynak yapılan kenarlarda kalan çıkıntılar tesviye edilir, daha sonra kulp kısmının hazırlanmasına geçilir, bu amaçla ocakta ısıtılan demir tel örste dövülerek yassılaştırılır ve yerine sabitlenir. Kulp kısmı da takılan çan kısaçla tutularak ocağa yerleştirilir ve ısıtılır[22], içerisine bakır tozu ve sırça atılan, dışı da bakır ile sarartılarak renk kazandırılır. Ocaktan alınan çan, çekiçle dövülür[23], dil adı verilen parçalar[24] takıldıktan sonra örs ya da kürsü üzerinde çekiç yardımıyla sesi ayarlanır yani akordu yapılır.[25] Çanın ses çıkarması "çanın ötmesi" olarak tabir edilir. Çan imalatında en önemli ayrıntılardan birisi olan akortlama oldukça hassas, tecrübe ve emek isteyen, beceri ve sezgilerin ön planda olduğu bir aşamadır. Akordu tamamlanan yani "sese gelen" çan satışa hazırdır. Bir çanın üretimi ortalama olarak otuz dakika sürmektedir. Çanın boyutları büyüdükçe imal edilen çan sayısı da düşer. Günümüzde atölyelerde çırak bulunmaması üretim sürecini yavaşlatmaktadır.

Resim 20-21. Çan imalatı- Halil Küçükçancı atölyesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Resim 22-23-24. Çan imalatı-Mehmet Küçükçancı atölyesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Resim 25-26. Çan imalatı-Mehmet Küçükçancı atölyesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Resim 27-28-29. Çan imalatı-Mehmet Küçükçancı atölyesi (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

5.6. Çanların Pazarlanması ve Satışı

Çan ustalarının ürettikleri malları pazara götürüp satmaları geçmişte olduğu gibi günümüzde de söz konusu değildir. Mahallede çan üretimi yapıldığını bilenler yerleşim yerine gelerek ihtiyacı olan çanı satın alır ya da sipariş verir.

> "biz yapardık, müşteri gelir malı alır giderdi." (KK-1)
> "Çobanlar gelirdi, Gündoğmuş tarafından, Alanya tarafından, şurdan burdan, alır giderlerdi." (KK-2).

Ustanın sipariş alması ile itibarı arasında doğrudan bir bağ vardır. Meydana getirilen ürünün amacına ne ölçüde ulaştığı, işlevini hakkıyla yerine getirip getirmediği ustanın itibarını belirleyen birincil göstergelerdir. Ustanın iş ahlakı ve esnaflığı da bunu takip eder.

Resim 30-31. Satışa hazır çanlar (Foto: Mahmut Davulcu Arşivi)

Çanların müşterisi büyük oranda çobanlar ile hayvancılık yapan kişilerdir. Ayrıca yakın ilçelerden bir kısım esnaf (dükkân kapısının açılıp kapanması sırasında ses vermesi amacıyla ya da dondurmacılarca yapılan gösteri sırasında) ve köy-kasaba gibi yerleşmelerde yaşayan halk da (bahçe kapılarında) zaman zaman çan satın almaktadır. Çan fiyatları harcanan emek, çanın büyüklüğü ve çan için harcanan hammaddeye göre değişmektedir. 2018 yılında erkeç çanı 30 TL, erkeç çanına göre ebatları daha küçük olan davar çanı ise 15 TL'ye satılmaktaydı.

Sonuç ve Değerlendirme

Çan, içerisinde bulunan ve dil adı verilen oynak parçanın hareket etmesi yoluyla meydana gelen salınımla çanın çeperlerine çarpması sonucu tını veren akustik bir objedir. Genellikle madenden yapılan çanların pişmiş toprak, ağaç ve cam gibi malzemelerden üretilmiş olan örnekleri de bulunmaktadır. Çan şekil ve türleri ait olduğu kültür ve çevrenin ihtiyaç ve taleplerine göre şekillenmiştir. Çanla kurulan farklı ilişkilerin kaynağı bu objenin birden fazla ihtiyaca cevap verebilecek tasarımıdır. Ülkemizde çanın en yaygın kullanımı hayvancılıktır. Keçi, koyun, deve ve inek gibi hayvanlara takılan çeşitli boy ve büyüklükteki çanlar yüzyıllardır olduğu gibi günümüzde de hayvan sürülerini korumaya yardımcı olmaktadır.

Çana çeşitli amaçlarla ihtiyaç duyulması çancılık olarak adlandırabileceğimiz geleneksel bir zanaatın doğuşu ve gelişimini sağlamıştır. Yaygınlığı ve icracıları günümüzde oldukça azalmış olan çancılığın ülkemizdeki başlıca üretim merkezleri Burdur-Dirmil, Niğde-Bor, Denizli-Serinhisar ve Manisa-Demirci'dir. Çancılık emek yoğun olarak üretim geçekleştirilen, oldukça zahmetli ve meşakkatli bir uğraştır.

Toroslar'da kurulu bulunan ücra bir kırsal yerleşim olan Cemerler'de tesadüf ettiğimiz ve nesillerden beri devam ettirilen çan yapımcılığı iptidai yapısıyla dikkat çeken bir zanaattır. Cemerler Mahallesinde gerçekleştirilen çan üretimi tamamen el aletleri ve kol gücüne dayalıdır ve hiçbir elektrikli alet kullanılmaz. Çan yapımcılığının Cemerler'de ortaya çıkışına dair tam ve vazıh bir açıklama ve tespit yapmak mümkün olamamaktadır. Konuya ilişkin olarak yazılı kaynaklar suskun kalmakta sözlü kaynaklar ise doyurucu bir bilgi verememektedir. Yalnızca bir ailenin çancılıkla uğraşması usta göçü ya da demircilik yapan bir zanaatkârın çan yapımı konusunda yetkinleşerek tümüyle bu işe yönlendiğini düşündürmektedir.

Cemerler'de meydana getirilen çan üretimi ticari anlamda önemsiz sayılabilecekken kültürel açıdan son derece değerlidir. Bunun yanı sıra çancılık Cemerler Mahallesi açısından alternatif bir istihdam ve gelir kaynağı teşkil ettiği gibi yöredeki önemli bir ihtiyacı da gidermiştir.

İşlevselliği ile ön plana çıkan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaştırılan ve son derece zengin bir birikimi ihtiva eden çan yapımcılığı, günümüzde sürdürülebilirlik noktasında önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Büyük işletmeler tarafından gerçekleştirilen ucuz ve seri üretim çanların hayvancılık sektöründe yaygınlaşması, hayvancılığın ve hayvan sayısının azalması, hayvancılığı bırakan ya da hayvan sayısını düşüren üreticilerin ellerindeki fazla çanları satışa çıkarması yeni çan siparişleri üzerinde menfi etkiler yaratmaktadır. Her ne olursa olsun gördüğü işlevden dolayı çanlar günlük hayatın ve halk ekonomisinin bir parçası olmaya devam etmektedir.

Kültürel obje ve geleneksel ürünler söz konusu olduğu zaman aklımıza en son gelen örneklerden birisi de el yapımı madeni çanlardır. Oysaki Endüstrileşmenin yarattığı seri üretim ve ucuz ürünler geleneksel yollarla üretilmiş olan hayvan çanlarının kıymetini bir kat daha arttırmıştır.

Zanaatın parıltılı dönemleri çoktan nihayete ermekle birlikte kültürel mirasımızın bir parçasını teşkil eden bu zanaatla uğraşan ustalar kadim dönemlerden kendilerine tevarüs eden gelenek ve bilgiyi gelecek kuşaklara aktarmak konusunda büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Çancılığın oldukça meşakkatli bir zanaat olması, bunun karşılığında maddi getirisinin sınırlı olması gençlerin bu zanaatla ilgilenmesinin önünü kapatmaktadır. Genç nesiller çancılığı öğrenerek devam ettirmektense daha kolay ve kazançlı gördükleri diğer işlerle uğraşmayı tercih etmektedir.

Çan ustalarının bilgi ve becerilerinin devamlılığının sağlanması, geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması ise muhakkak ki konuya ilişkin kültürel mirası korumanın en etkili yoludur. El yapımı çanların ve çan yapımcılığının, geleneksel özellikleri muhafaza edilerek turizmin bir

parçası haline getirilmesinin sağlanması çan ustalarının maddi olarak desteklenmesine katkı sağlayacaktır ki bu adım yeni ustaların yetişmesi adına teşvik edici bir gelişme olacaktır.

Son olarak ülkemizde çan kültürünü ele alacak kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç olduğu ortadadır. Alan araştırmasına dayanacak olan ve sınıflandırma ve terminolojiye ilişkin vurguların da bulunacağı bu çalışmanın literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracağına inanmaktayız.

Notlar:

[1]Zanaatların gerilemesi ve inkıraza uğraması olgusu daha çok "Endüstri Devrimi" ve "Küreselleşme" ile açıklanmaktadır. XIX. yüzyılda İngiltere'de başlayan ve dalga dalga dünyaya yayılan Endüstrileşmenin doğrudan ya da dolaylı etkilerinin geleneksel yaşam biçimi, geleneksel toplum ve geleneksel üretim/tüketim ilişki ve kalıpları üzerinde meydana getirdiği köklü değişikliklerin geleneksel zanaatlar üzerinde de derin ve yıkıcı etkiler meydana getirdiği inkar edilemez bir gerçektir. Endüstri Devrimi çok daha kısa bir eğitim, daha az akıl yürütme, hüner ve el becerisi gerektiren, hızlı ve makinelere dayalı bir üretimin meydana getirilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte gözden kaçırdığımız üçüncü bir etken ise Batı Avrupa'da XVIII. yüzyılda başlayıp XIX. yüzyılda tamamlanan kültürel devrimdir. Sanat konusundaki hâkim anlayış, algılama biçimi ve örgütlenmenin değiştiği, toplumsal, ekonomik, kavramsal ve terminolojik dönüşümün yaşandığı, sanata ilişkin yeni kurumların tesis edildiği bu kültürel devrim sonucu sanat-zanaat ve sanatçı-zanaatkâr ayrımının meydana getirildiğini, sanat ve sanatçı kavramları yüceltilirken zanaat ve zanaatkâr kavramlarının itibarının ise yerle bir edildiğini görmekteyiz. Bu süreçte ortaya çıkan "eser/yapıt" kavramı zanaatkârların meydana getirdikleri objeleri kapsamayacaktır. Oluşturulan yeni sanat kurumları (müzeler, sanat galerileri, telif hakları, sanat akademileri, sanat eleştirmenliği, sanat tarihi disiplini, sanat sergileri, sanatsal müzayedeler vb) zanaat, zanaatkârlık ve zanaatkârlarla hiçbir şekilde ilgili ve ilintili olmayacaktır. Zanaat ve zanaatkârlığın modern sanat ve endüstriyel üretim tarafından küçümsenmesinin etkileri günümüzde dahi etkisini göstermektedir.
Bahsedilen kültürel devrim için bkz. Shiner, L. (2013). *Sanatın İcadı-Bir Kültür Tarihi*. (Çev.İ.Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

[2] M.Ö.1100 yıllarında gerçekleştirilen ayinlerde çan çalındığına dair bilgiler vardır (Uğur Çerikan, 2014: 105-106).

[3] Çan ve çıngırakların askeri amaçlarla da kullanıldığını bilmekteyiz. Siper savaşlarında dikenli tellere takılan çıngıraklarla düşmanın telleri kesmesi ve karanlıkta meydana gelebilecek sızma hareketlerine engel olunmaya çalışılmaktaydı (Borlat, 2018: 306).

[4] "Çıngırak" kelimesi ilk defa 1000 yılından önceye tarihlenen Uygurca İyi ve Kötü Prens Öyküsü'nde karşımıza çıkar: "sögüt üze birer çıŋratġu asın [ağacın üstüne birer çıngırak asın]" (Nişanyan, 2018).

[5] "Zil" kelimesi ilk defa 1360 yılına tarihlenen Danişmend-Name isimli eserde karşımıza çıkar: "yüridürler çalup dühl u zīl ü bām" (Nişanyan, 2018).

[6] "Küçük çanlar ve çıngıraklar şaman için Tanrı tarafından verilmiş zırh vazifesi görür (Kudaydaŋ kuyaktuu edem). Kötü ruhların (yaman körmöstör) saldırısında şaman kendisini onlardan küçük çanlar ve çıngırak yardımıyla korur -genel olarak tıngırtı yardımıyla (şaŋır)." (Anohin, 2006: 45).

[7] İlk madeni çanlar Tunç çağına aittir (Karakaya, 2010: 45).

[8] "Çanına ot tıkamak" ya da "çanına ot tıkmak" deyimi çanın içerisine ot tıkayarak ses çıkarmasını önlemek eyleminden kaynaklanmıştır.

[9] Hikâyeye göre ünlü bilgin İbn Sîna bir kervanla yolculuk ederken kervandaki develerin çıngıraklarını ve çanlarını hususi bir şekilde tanzim ederek çan ve çıngırakların çıkardıkları seslerle kervandaki insanların ilk gün uyumasını ikinci gün gülmelerini üçüncü gün ise ağlamalarını sağlar (Yaltkaya 1937: 12).

[10] Çukurelma Köyü'nden Mustan Erdoğdu şöyle anlatmakta: "…odalara gędiyōz, işde odalarda eğleniyōz. Zēkir oyneyōz… yenilen tarafa şē daḳıyōz, çan daḳıyōz boynuna. lanġır lanġır deve olmuş oluyō. develē gędiyā, develē var. develē gelmiş…" (Kulle Çoban, 2012:198).

[11]"Yıllar önce Kadı'nın biri iş gereği bulunduğu yöreden başka bir yöreye gitmek zorunda kalır. Geçmekte olan bir Yörük kafilesine katılır ve onlarla yoluna devam eder. Bilindiği gibi göç kervanında develer, katırlar ve merkepler de bulunur. Çocuğun boynunda, devenin karnında ve hatabında (semerin ağaçtan çatal askısı) asılı çanlar bulunur. Yürüyüş anında bütün bu çanlar ses verirken, kadı da kendine göre bu çan seslerinden bir şeyler çıkartmış. Deve çanı, devenin adımları büyük ve yürüyüşü iri adımlarla olduğu için bir ve ağır bir tempo ile ses verir. Kadı da bu sese ayak uydurarak kendi kendine "alalım-çalalım, alalım-çalalım"der. Katır çanları daha küçük ve katırın yürüyüşü daha çabuk adımlarla olduğu için " kimden alalım, kimden çalalım" diye ses verir, merkep ise, en küçük adımlarla yürüdüğü için, çanları " şundan-bundan", şundan-bundan" diyerek bir ritim tutturarak yola devam eder." (Kılınç, 2010: 95-96).

[12] Antalya yöresinde deve çanlarına ilişkin olarak kaynak kişilerimiz şu bilgileri vermiştir:
"Hatap çanı bizde olmaz, bizde boyun çanı var. Festivallerde de normal devenin üstüne attığımız kösler var yanlarda. Eski çanları şimdi bulmak zor. Buradan mesela 7 kilometre uzakta kale yamacı var, kaledeki devenin çanı taa buradan duyulurmuş, o derece etkiliymiş. Bakır da varımış, tunçtan da olurumuş. Sesi çok gür çıkarımış, yani kimin devesi olduğunu o çanın sesinden bilirlerimiş". (Alanya, KK-3).
"Bizde hatap çanı yoğudu, hatap çanını burda Kayabaşlılar yapardı, bizde kara çan olurdu, yüz çanı, gümbürdek derdik biz yanlarda büyük çanlar olurdu. Bazı zenginler vardı,(yayla göçünde) gümbürdek denen çanları, kara çanları (develere) dakardı, yanlarında, deve yörüdükçe çok öter. Bi de yüz çanı vardır, devenin yularında olur o, dört tane. Bizde hatap çanı yoğudu. Deve, lök kızdığında kuyruğuna kongurdak takarlardı, yuvarlak ceviz gibi bi şey, fıldır fıldır öter."(Aksu, KK-4).
"Hatap çanı vardır. Suvat zilleri vardır, yularında ziller vardır, üç bi yanna üç bi yanna, tülüye takılırdı." (Döşemealtı, KK-5).

[13] İç Anadolu ile Orta Akdeniz arasında bağlantı sağlayan, İç Anadolu'yu Konya üzerinden tarihi Alanya limanına bağlayan yol güzergahları geçmişte olduğu gibi günümüzde de Akseki bölgesinden geçmektedir.
[14] Cemerler köy statüsünde iken 4 mahalleden müteşekkil bir yerleşim yeri idi (Çelebi, 2012: 13).
[15] Hatıllı/düğmeli mimari için bkz. (Davulcu, 2015a).
[16] Antalya yöresinde demircilik zanaatı için için bkz. (Davulcu, 2015b).
[17] "Eskiden araba hurda olurdu, o saclardan yapardık." (KK-1)
"Malzemesi dekape sac. Eskiden de yenisini almazdın da eski kamyon parçasını filan kullanırdın." (KK-2)
[18] "Başka kömür olmaz buna, kaynak olmaz." (KK-1)
[19] Madeni çanların yapım tekniklerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:
A. Dövme çanlar
a. Tek parçadan bükme
b. İki parçalı ve kalıpla
B. Dökme çanlar
[20] "düzene katarız" (KK-1).
[21] "yumarız" (KK-1).
[22] "ocakta kaynatırız" (KK-1).
[23] "iğeleriz" (KK-1).
[24] "dil deriz, o huruyo da ötüyo." (KK-1); "çan dilsiz ötmez." (KK-2).
[25] [1] "kulağımızla dinler, hoşumuza gittikten sonra çanı müşteriye satarız." (KK-1).

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Halil KÜÇÜKÇANCI, 1933 doğumlu, Lakabı "Çancı Halil", Dul, 6 çocuk sahibi, İlkokul, Çan ustası.
KK-2: Mehmet KÜÇÜKÇANCI, 1940 doğumlu, Lakabı "Çancı", Evli, 4 çocuk, İlkokul, Çan ustası.
KK-3: Kadri KOCA, 1978 Alanya Sugözü Köyü doğumlu, Evli, 2 çocuk sahibi, Lise mezunu, Deveci.
KK-4: Hüseyin KARAMAN, 1936 Aksu İlçesi Karaçalı Köyü doğumlu, İlkokul, Dul, 4 çocuk, Çiftçi, Honamlı Yörüğü.
KK-5: Mehmet KÖKEN, 1940 Döşemealtı İlçesi Kovanlık Mahallesi doğumlu, İlkokul mezunu, Evli, 5 çocuk sahibi, Eski deveci-Çiftçi.
KK-6: Ali KARAMIKLI, 1956 Kumluca doğumlu, Evli, 3 çocuk sahibi, İlkokul mezunu, Seracı, Deveci.
KK-7: Sabriye TOKAT, 1931 Elmalı İlçesi Müren Köyü doğumlu, Dul, 5 çocuk, Okur-yazar değil, Ev kadını.
KK-8: Soner TEKİN, 1975 Denizli İli Sarayköy İlçesi doğumlu, 1992 yılından beri Kepez'de yaşamakta, Evli, İlkokul mezunu, Havut ustası-deveci-turizmci.
KK-9: Doğan AKKELLE, 1968 Kemer İlçesi Ulupınar Köyü doğumlu, İlkokul mezunu, Evli, 3 çocuk, Turizm işletmecisi-Deveci.
KK-10: Turgut ZİLAYAZ, 1950 Kumluca İlçesi Beykonak Köyü doğumlu, İlkokul, Evli, 3 çocuk, Çiftçi-Deveci.
KK-11: Mustafa AKDENİZ, 1925 Serik İlçesi Töngüşlü Köyü doğumlu, İlkokul, Evli, 8 çocuk, Çiftçi, Töngüşlü Yörüğü
KK-12: Mahmut ÇEVİK, 1927 Akseki İlçesi Yarpuz Köyü doğumlu, İlkokul (3 sene), Dul, 8 çocuk, Eski kervancı-çiftçi.
KK-13: Cemal CANDAN, 1945, İçel İli Gülnar İlçesi doğumlu, Konar-göçer hayvancılık, Evli, 7 çocuk, Okur-yazar.

Kaynakça

Acıpayamlı, O. Zanaat Terimleri Sözlüğü. Ankara. TDK Yayınları, 1976.

Ak, M. 19. Yüzyıl Nüfus Sayımlarına Göre Alaiye Sancağı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 32, 67-96, 2014.

Anohin, A.V. Altay Şamanlığına Ait Materyaller. Çev.Z.Karadavut-J.Meyermanova. Konya: Kömen Yayınları, 2006.

Anonim, Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. I-XII. Ankara: TDK Yayınları, 1993.

Anonim, Türkçe Sözlük, Ankara: TDK Yayınları, 2011.

Anonim, Yaşayan El Sanatlarımız. Ankara: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014.

Atalay, B. Divânü Lugâti't- Türk. I-IV. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1986.

Batuk, C. Din ve Müzik: Dinler Tarihi Bağlamında Din-Müzik İlişkisine Genel Bir Bakış Denemesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 35, 45-70, 2013.

Beşirli, H. Sarıkeçili Yörüklerinde Hayvancılık. Anadolu'da Yörükler. Ankara: Phoenix Yayınevi, 111-132, 2007.

Bingöl, A. Kars Müzesinde Bulunan Bronz Urartu Çıngırakları". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18 (2), 257-270, 2016.

Borlat, B. Çanakkale Cephesi'nde İkmal Faaliyetleri. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2018.

Ceylan, A. Van Müzesinde Bulunan Urartu Bronz Çıngırakları. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*. 26, 1-27, 2001.

Clauson, Sir G. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkısh. Oxford: Oxford University Press, 1972.

Çelebi, T. Akseki Cemerler Köyü Ahmet Yılmaz Evi Restorasyon Projesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Çelik, A. Yörüklerin Dünyası. Isparta: Erenler Yayıncılık, 2009.

Çetin, E. 11.Yüzyıl ve Öncesi Türkçesinde İnsan Yapımı Nesne Adları. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Çıblak, N. Mersin'de Doğumla İlgili Adetlerin Halk Hekimliği Yönünden İncelenmesi. Lokman Hekim Journal. 2011, 1 (3),1-12, 2011.

Davulcu, M. Ormana Yöresi Geleneksel Konut Mimarisi ve Yapıcılık Geleneği. *Sanat ve Dil Araştırmaları Enstitüsü Kalemişi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi*. 3 (5), 47-96, 2015a.

Davulcu, M. Günümüzde Antalya'da Demircilik: Folklorik Bir Yaklaşım, I. Teke Yöresi Sempozyumu Bildirileri. Antalya: MAKÜ Yayınları, 437-458, 2015b.

Davulcu, M. Antalya Yöresi Halk Hekimliği Uygulamalarında Deve. II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu. İzmir. C.1, s.125-151, 2018a.

Davulcu, M. Antalya Yöresi Geleneksel El Sanatları ve Zanaatlarında Deve ve Deveciliğin İzleri. Yörük Kültürü ve Zanaatları. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları. 93-120, 2018b.

Durak, A. Ben Akseki'yim. İstanbul: Akseki Eğitim Hayratı Derneği Yayınları, 2015.

Ekmen, H. Anadolu'da Bulunan Pişmiş Toprak Çıngıraklar Üzerine Gözlemler. Ahmet Ünal Armağanı. (Ed.Seda Erkut-Özlem Sir Gavaz). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 149-176, 2016.

Ercilasun, A.B. & Akkoyunlu, Z. Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.

Eren, H. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1999.

Eröz, M. Yörükler. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991.

Göldere, S. Anadolu Köylü Temsilleri Oyun ve Ritüel Kalıpları, IX.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri. C.3. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 135-150, 2018.

Gönenç, A. Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk Hekimliği İnanışları ve Halk Hekimliği. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2011.

Gülensoy, T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü-Etimolojik Sözlük Denemesi. Ankara: TDK Yayınları, 2011.

Hacıhamdioğlu, T. Alanya Ağzından Esintiler. Konya: Alanya Kültür-Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2009.

Kabdaşlı, S. Manavgat 2002–2003 Envanteri. İstanbul: MATAB Yayınları, 2003.

Karakaya, F.B. Tarihsel Süreç İçerisinde Seramik Çanlar. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010.

Karimova, R. Kreşinlerde (Hristiyan Tatarlarda) Ölüm ile İlgili Örf, Adet, Gelenek ve Ritüeller. IX.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri. C.4, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 195-205, 2018.

Kâşgarlı Mahmud. Divanü Lûgat-it-Türk. C.IV. (Haz. Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.

Kaya, D. Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.

Kazhdan, A. P. "Bell". The Oxford Dictionary of Byzantium. C.1. New York: Oxford, 279-281, 1991.

Leclercq, H. "Clochette". Dictionnaıre D'Archéologie Chrétienne et de Liturgie. C.2. Paris: Librairie Letouzey Letouzey & Ane, 1954-1977, 1914.

Merçil, E. Türkiye Selçuklularında Meslekler. Ankara: TTK Yayınları, 2000.

Nişanyan, S. Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. İstanbul: Liber Plus Yayınları, 2018.

Oğuz, B. Türkiye Halkının Kültür Kökenleri. C. 2/A. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, 2002.

Okuyucu Yılmaz, D. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi 19.Yüzyıl Rum Kiliselerinde Çan Kiliseleri. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi. S.41, 194-208, 2018.

Ögel, B. Türk Kültür Tarihine Giriş. C.8. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Özkaynak, K. Akseki Kazası (Tarih-Coğrafya-Turizm-Biyografya). Ankara: Akgün Matbaası, 1954.

Radloff, W. Türklük ve Şamanlık. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2012.

Sağlam, H.Yarım Asırlık Çancılar. Ayrıntı Dergisi. 1 (5), 13-17, 2013.

Selçuk, B. Klasik Türk Şiirinde Ceres (Çan/Çıngırak). Turkish Studies. C.7, S.3, 2231-2250, 2012.

Seyirci, M. Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri. İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Shiner, L. Sanatın İcadı-Bir Kültür Tarihi. (Çev.İ.Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2013.

Sözen, M.-Tanyeli, U. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.

Sütçüoğlu, O. Bir Anadolu Seyirlik Oyunu (Pıngıdık) ve Ritüelin Çözümlenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*. IV (1), 261-274, 2014.

Şahin, M. S. "Çan". TDV İslam Ansiklopedisi. C.8, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 196-197, 1993.

Uğur Çerikan, F. Türk Kültüründe Demir. Doktora Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2014.

Yaltkaya, M. Ş. İran Folklorunda İbn Sîna. Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbni Sîna Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler. İstanbul, 9-12, 1937.

A FOLKLORIC STUDY ON TRADITIONAL BELL MAKING OF AKSEKİ-CEMERLER

Mahmut DAVULCU

ABSTRACT

When it comes to the extremely rich and complex cultural heritage of our country, one of the last products that come to our mind is handmade metal bells. The production of the bell, which has different meanings, functions and uses such as music, announcing time, communication-communication-warning, religious-liturgical, decorative and animal husbandry, has led to the birth and development of a traditional craft and artisan group called "bellman" and "çancı". Bell making is an ancient craft based on the production of bells through traditional techniques, methods, materials and hand tools. Farming, which we can see as a branch of blacksmithing, is a very troublesome and hard work. Bell making has largely disappeared today due to commercial and technological developments.

The bell making, which we identified and documented in the field research we conducted in Cemerler neighborhood, which is a remote rural settlement located in Toroslar, is a craft that draws attention with its primitive structure. Cemerler is the only production center where bell making is kept alive in Antalya. It is not possible to make a full and apparent explanation and determination about the emergence of bell making in Cemerler. Written sources remain silent on the subject, while oral sources cannot provide satisfactory information. While the production of bells in Cemerler can be considered commercially insignificant, it is extremely valuable culturally. In addition to this, the bell farming is an alternative source of employment and income for the Cemerler District, and has also met an important need in the region. However, the dramatic results of Industrial Revolution and Globalization on traditional crafts are evident even in a small settlement like Cemerler.

The origin and the main subject of our article is bell making, which is being produced in a very limited environment in Cemerler. Bell making in Cemerler has not been the subject of any scientific publication until today. In this sense, our work will be a first. Apart from this, the bell, which is a cultural object, was also examined with its traditional dimension.

Keywords: Akseki, folklore, handicrafts, bell making, intangible cultural heritage.